

Ия Блюменталь, Агата Пясецка

Лодзинский университет, Филологический факультет, Институт русистики, Кафедра языкознания (Лодзь, Польша)

О структуре и содержании польско-украинского словаря фразеологизмов (к проблеме проекта)

Целью настоящего проекта является выделение из уже существующих лексикографических источников польских фразеологизмов и корреляция их с соответствующими украинскими фразеологизмами. В словарь планируется включить активные фразеологические единицы на двух языках, которые не являются архаичными. Авторы ставят перед собой цель представить в Словаре только такие фразеологические единицы, которые имеют идентичное значение в обоих языках. Определенные различия в области семантической эквивалентности проявляются только в случае многозначности. Можем наблюдать это в случае, когда фразеологизму, имеющему в польском языке имеет только одно значение, соответствует украинский многозначный фразеологизм и наоборот. Бесспорной является семантическая корреляция на уровне хотя бы одного значения.

На сегодняшний день не существует лексикографических работ, которые объединили бы фразеологические единицы украинского и польского языков. Существуют словари, рассматривающие фразеологизмы славянских языков, например, русского и польского (*Русско-польский фразеологический словарь* в двух томах, *Wielki słownik polsko-rosyjski rosyjsko-polski* (Karolak 1998; Lukszyn 1998), русского и украинского (*Русско-украинский словарь постоянных выражений* (Вырган, Пылынская 1992) *Украинско-русский и русско-украинский фразеологический словарь* (Олейник, Сидоренко 1991), чешского и польского (*Большой чешско-польский фразеологический словарь, Фразеологический чешско-польский словарь* (Orłóś 2010; Pietrak-Meiser 1993), белорусского и польского языков (*Фразеологический белорусско-польский фразеологический словарь*) (Aksamitow, Czurak 2000). Лексикографической основой для сбора и описания словарного материала для авторов словаря были (кроме перечисленных выше): *Большой фразеологический словарь ПАН с пословицами* (Kłosińska, Sobol, Stankiewicz 2005); *Большой фразеологический словарь польского языка* (Müldner-Nieckowski 2003); *Большой*

русско-польский словарь (Mirowicz A., Dulewicz I, Grek-Pabis I. 2008), *Практический словарь современного польского языка* (Zgółkova 1994–2005); *Словарь сравнений* (Ваňко 2004), а также *Фразеологический словарь украинского языка НАН Украины* (Белоноженко, Винник 1999), *Фразеологический словарь украинского языка* (Ужченко, Ужченко 1998), *Большой словарь современного украинского языка* (Бусел 2001).

Понятие фразеологизма в Словаре

Авторы словаря планируют включить в его корпус как классические идиомы, которые составляют ядро полного собрания фразеологических единиц в каждом языке, так и пословицы, поговорки, а также крылатые слова. Такое решение принято в связи с желанием представить богатство и разнообразие образных основ, актуализирующихся в обоих языках. Главным принципом выбора фразеологизма является его образность, своеобразная динамика внутренней формы. Именно образность, по мнению авторов, является наиболее привлекательной чертой фразеологической единицы. Предварительные исследования показывают, что очень часто образные основы фразеологизмов в рассматриваемых славянских языках абсолютно или частично отличаются друг от друга. Данная тенденция является исключительно интересным аспектом исследований.

Фразеологию можно понимать в узком и широком значении. Сторонники узкого понимания фразеологии включают в корпус фразеологизмов исключительно идиомы. Широкое понимание фразеологии позволяет понимать под понятием фразеологизма все устойчивые единицы, характеризующиеся стабильным характером семантико-синтаксических связей. Такой подход позволяет авторам Словаря включить в его состав единицы, которые соединяют в себе черты воспроизводимости, активного существования в языке в постоянной, практически неизменной и готовой к употреблению форме.

В подтверждение вышесказанного, в Словарь включены идиомы, которые абсолютно отличаются лексикальным составом, а также такие, которые характеризуются похожим лексикальными составляющими. Их значение нельзя вывести из компонентов фразеологизма. В отличие от пословиц такие единицы являются частью предложения и соответствуют некоторым частям языка (существительным, глаголам, наречиям, числительным).

Примеры идиом с похожим лексическим составом:

***Kto nie w ciemie bity.* – Не в тім'я битий хто;**

***Szukać wczorajszego dnia.* – Шукати вчорашнього дня;**

Nie mieć wszystkich w domu. – Не мати усіх дома;
Grać pierwsze skrzypce. – Першу скрипку грати;
Kupować kota w worku. – Купувати kota в мішку.

Примеры идиом с разными составляющими:

Gryźć kamienie. – Класти зуби на полицю;
Mieć pieniądze jak lodu. – Мати грошей як сміття;
Mucha nie siada. – Комар носа не підточить;
Pluć sobie w brodę. – Кусати <собі> лікті;
Wiercić komu dziurę w brzuchu. – Душу виймати (вимучувати) з кого.

Немалое количество корпуса Словаря составляют короткие, постоянные и часто ритмически организованные выражения – пословицы. Выражают они мнение об окружающем человека настоящим. С грамматической точки зрения пословицы представляют собой полные предложения с законченной мыслью.

Примеры пословиц с похожим компонентным составом:

Nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię. – Не мала баба клопоту – купила порося;
Nie czyni drugiemu, co tobie niemiło. – Не роби нікому того, що тобі не мило;
Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle. – Де чорт не зможе, туди бабу пошле;
Nie taki diabeł straszny, jak go malują. – Не такий чорт страшний, як його малюють;
Jedna jaskółka nie czyni wiosny. – Одна ластівка весни не робить.

Примеры пословиц с разным компонентным составом:

Gdzie kucharek sześć, tam nie ma co jeść. – Де багато няньок, там дитя каліка;
Szkoda czasu i atlasu. – Для такої забави шкода й світла світити.
Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie. – Як гукаєш, так і відгукується.
Nieszczęścia chodzą po ludziach. – Усяка людина своє лихо має.
Jaka matka, taka natka. – Яке дерево – такий клин, який батько – такий син.

Значительной частью корпуса будут также постоянные сравнения разного вида.

Например:

– **сравнения, играющие роль прилагательного:**

Głupi jak but <z lewej nogi>; głupi jak noga stołowa (jak stołowe nogi). – Дурний як <сосновий> пень (як довбня, як колода, як кіл у плоті);
Biedny jak mysz kościelna. – Бідний як церковна миша;
Zdrowy jak byk (koń, ryba, rydz). – Здоровий як бик (бугай, кінь, риба);

Pijany jak bela (jak świnią). – П'яний, як ніч (як чіп, як квач, як хлющ, як хлюща, як дим).

– **сравнения, играющие роль глаголов:**

Znać kogo, co jak <swoje> piąć palców. – Знати *кого, що* як свої п'ять пальців; знати *кого, що* як свою долоню;

Wyglądać jak zmokła kura. – Виглядати як мокра курка;

Bawić się jak kot z myszką (myszą). – Гратися, як кіт <з> мишею;

Patrzeć jak sroka w gnat (w kość). – Дивитися, як сорока <на голу> кістку.

– **сравнения, играющие роль наречий:**

Jak rak świśnie a ryba piśnie. – Як рак свисне (як бабак свисне, як п'явка крикне);

Jak groch (grochem) o ścianę. – Як горохом об стіну;

Jak na dłoni. – Як на долоні.

Автори Словаря виділили також специфічну, з генетиченської точки зрення, групу крилатих виражень. Ці одиниці мають характер як типових фразеологічних виражень, так і повних, закончених пропозицій. Виділяє їх своєобразна свіжість і специфіка передачі думки. Особливість крилатих виражень заключається в їх індивідуальній приналежності до конкретного мови. Частіше за все такі вираження мають неповториму авторську форму, передають зміст, який не присутній в понятійних мережах інших мов. Авторам вдалося зібрати невелику групу крилатих виражень міжнародного характеру. Через своє широке використання і співвідношення до простих життєвими ситуаціями без з'єднання з життєвою мудрістю або народною філософією окремого мови, функціонують вони во багатьох мовах і використовуються для вираження точної (меткої) думки. В словарі будуть представлені цитати з Біблії, грецької міфології, творів світової літератури і поезії, філософських трактатів і казок.

Примеры крылатых выражений и их источник:

Męki Tantalą. – Танталові муки (з грецької міфології);

Nie samym chlebem żyje człowiek. – Не хлібом єдиним (з Біблії);

Cel uświęca środki. – Мета виправдовує способи (думка, з'являючись в творах Н. Маккіавеллі, Г. Басенбаума, Б. Паскаля);

Burza w szklance wody – Буря в склянці води (висказування Монтезкью);

Kropla draży skalę – Вода і камінь довбає (з творів Овідія);

Wiele hałasu o nic – Багато галасу знічев'я (назва п'єси Шекспіра);

Murzyn zrobił swoje, Murzyn może odejść – Мавр зробив своє, мавр може йти <собі> (слова походять з одного з драматів Шіллера слова з драми Шіллера);

Brzydkie kaczątko. – Гидке каченя (назва казки Г. Х. Андерсена).

Проект словарной статьи

Ключевые слова в Словаре будут распределены в алфавитном порядке, в начале классические идиомы, затем постоянные сравнения, после этого крылатые слова (помета в польском языке – *skrzydl.*, в украинском языке – *крил.*), а в конце – пословицы (помета *przysł.* – в польском языке и *присл.* – в украинском языке). Под понятием опорного понимается компонент, имеющий наибольшее влияние на значение целого фразеологического оборота. Фразеологизмы будут фиксироваться только единожды согласно ключевому компоненту.

Например:

Pies

Wieszać psy na kimś. – Вішати <всіх> собак на кого.

<Jak> pies ogrodnika. – <Як> собака на сні.

Potrzebny jak psu pięta noga. – Потрібний як псові п'ята нога.

Żuć jak pies z kotem. – Жити як кіт (кішка) із собакою (як пес із котом, як кіт із псом).

przysł. Pies sam kości nie ogryzie i drugiemu nie da. – *присл.* І сам не гам, і другому не дам.

Koń

Koń by się uśmieiał. – Їй кінь би <з того> сміявся; курям (курці, людям) на сміх.

Znać się jak łyse konie. – Знатися як лисі коні.

przysł. Koń ma cztery nogi i też się potknie – *присл.* Кінь на чотирьох та й то спотикається.

Kot

Kupować (kupić) kota w worku – Купувати (купити) kota в мішку (в торбі).

Bawić się (igrać) jak kot z myszką (myszą). – Гратися, як кіт <з> мишею.

Biegać (latać) jak kot z ręcznikiem. – Бігати (метушитися) як (наче, мов, немов) очманілий (ошпарений).

<Tyle,> co kot napłakał. – <Як> кіт наплакав.

przysł. W nocy wszystkie koty <szę> bure (szare). – *присл.* Уночі всі коти бурі (сірі).

Kamień

Być komu kamieniem <młyńskim> u szyi. – Висіти на шії у кого.

Wrzucić (wrzucić) kamień (kamyczek) do czyjego ogródka. – Камінці кидати (закидати, шпурляти, кинути) до чийого городу (у чий город).

<Przepaść, zniknąć> jak kamień w wodę (w wodzie); jakby w wodę wpadł. – <Пропасти, зникнути> як камінь у воду; як у воду канув (пішов, упав, пірнув). *skrzydl.* Nie zostawić (nie pozostawić) kamienia na kamieniu. – *крил.* Каменя на камені не лишити (не залишити, не zostawiti).

Важное значение при составлении словарной статьи будет иметь компонентное различие фразеологических оборотов. Под одним ключевым словом с польской стороны могут быть размещены единицы с близкой образной формой. В этом случае польская сторона будет расширена. Для примера под одним ключевым словом выступают фразеологизмы:

Karta

Kłaść (położyć, wyłożyć) karty na stół; odkrywać (odsłaniać, odkryć, odsłonić) karty; grać zagrać w odkryte (otwarte) karty – Викладати (викласти) свої карти кому; розкривати (розкрити) свої карти *перед ким, кому*.

Język

Brać (wziąć) *kogo* na języki; ostrzyć *na kim* język; obnosić *kogo* na językach. – Мити (перемити) кісточки *кому*; перемивати (перетирати) на зубах *кого*.

Grosz

Kto jest bez grosza; kto nie ma grosza przy duszy; kto groszem nie śmierdzi. – <Hi, ani> копійки (гроша) нема (немає) за душею у *кого*.

Mać

Jaka mać taka nać; jaka matka, taka natka. – Яке дерево – такий клин, який батько – такий син; Який дід, такий його й плід.

Chwalić

Każda pliszka (liszka, sroka, srocza) swój ogonek (ogon) chwali; każdy kupiec swój towar chwali. – Усяк кулик до свого болота звик; кожна жаба своє болото хвалить; кожна лисиця свій хвостик хвалить; кожний купець свій товар хвалить.

Автори стремятся расширить фразеологические пары синонимически единицами, что одновременно значительно расширит корпус Словаря и покажет богатство фразеологических систем, их сематическое разнообразие. В связи с этим настоящий Словарь может выполнять дополнительную функцию словаря синонимов. С польской стороны фразеологизмы образуют общие ключевые слова тогда, когда их объединяет образное тождество. По украинской же стороне представлены (в некоторых случаях) синонимические ряды разного объема, образности и структуры.

Например:

Koń

Koń by się uśmieł. – Й кінь би <з того> сміявся; курям (курці, людям) на сміх.

Koziol

Jak z kozła: ni mleka, ni wełny. – Як з цапа вовни; як від бика молока; як з чорта смальцю.

Bób

Dać *komu* bobu. – Дати перцю *кому*; піднести під ніс тертого хрину *кому*; утерти маку *кому*.

Król

Za <czasów> króla Świeczka. – За царя Гороха <як людей було трохи>; за царя Тимка (Панька) <як земля була тонка>; за царя Хмеля <як людей була жменя>.

Bóg

Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie. – Як гукаєш (гукнеш), так і відгукується (відгукнеться); Як стукне, так і грюкне.

Pan

Jaki pan, taki kram. – Який пан, такий жупан; який піп, така й парафія (такі й парафіяни); який пастух, така й череда.

В словарной статье используется два вида скобок. Первый из них – это, так называемые, круглые скобки. В эти скобки берутся в статье все вариантивные формы, как лексические, так и грамматические.

Например:

Budować (stawiać) zamki na lodzie (na piasku). – Бувувати повітряні (надхмарні) замки.

Trzymać język za zębami (na wodzy, na uwięzi) – Держати (тримати) язик (язика) за зубами (на прив'язі, на заціпці, на зашморзі).

Второй вид скобок – это, так называемые, острые скобки, в которые берутся в словарной статье факультативные элементы.

Например:

Wyć *komu* kamieniem <młyńskim> u szyi. – Висіти на шиї *у кого*.

Kiszki *komu* marsza grają. – Кишки грають <марш> *у кого*.

Среди единиц, которые войдут в состав Словаря, можно выделить суженные и расширенные формы. Расширенные формы в большинстве случаев относятся к украинскому языку. Иногда это факультативные формы.

Например:

Figa z makiem <z pasternakiem>. – Дуля з маком.

Co kraj, to obyczaj. – Що край – то звичай, що сторона – то новина.

Przyjdzie koza do woza. – Прийде коза до воза та й скаже бе (ме).

Trafiło się jak ślepej kurze ziarno. – Трапилося сліпій курці зерно, та й те порожнє.

Na dwoje babka wróżyła. – Надвоє баба ворожила <або вмре, або буде жива>.

Moja chata z kraja. – Моя хата скраю <нічого не знаю>.
Nie święci garnki lepią. – Не святі горшки ліплять <а такі ж люди, як ми, грішні>.

В собранном до этого времени материале (ок. 1000 пар из которых 425 пар описано и систематизировано в соответствии с ключевым словом) выделено небольшую группу польских многозначных фразеологических единиц. Имеют они по 2 значения и составляют только ок. 5 % из всего количества собранных фразеологизмов. Принципом создания словарной статьи будет размещение под польским фразеологизмом его значения. Авторы старались разместить в Словаре современные и активные с точки зрения коммуникации польские фразеологизмы и их полные соответствия с точки зрения семантики в украинском языке. Украинские фразеологизмы по мере возможности не были изменены или «подстроены» под польские эквиваленты. Данные единицы самостоятельно и активно функционируют в современном украинском языке.

Пример словарной статьи:

Koń

Koń by się uśmiał.

«ironicznie o czymś nieudanym, bezsensownym, absurdalnym»

Й кінь би <з того> сміявся; курям (курці, людям) на сміх.

Znać się jak lyse konie.

«znać się bardzo dobrze»

Знатися як лисі коні.

przysł. **Koń ma cztery nogi i też się potknie.**

«nie ma ludzi nieomylnych, każdy może zrobić coś źle»

присл. **Кінь на чотирьох та й то спотикається.**

Принципы перевода

С проектом словарной статьи неразрывно связан и способ перевода польских фразеологических единиц на украинский язык. Польские фразеологизмы переводились с помощью фразеологических единиц, функционирующих в украинском языке. По отношению к польским многозначным фразеологическим единицам использован метод фразеологического перевода основного значения. Это означает, что было взято во внимание значение, которое в польских фразеологических словарях определяется как первое и подобрано его соответствие в составе украинских фразеологизмов. Создается впечатление, что идеальный результат в виде перевода каждого значе-

ния многозначной фразеологической единицы с помощью иных фразеологизмов в украинском языке является скорее всего невозможным.

Индексы

Словарь будет содержать два индекса. Каждый индекс будет охватывать фразеологизмы одного из рассматриваемых языков, соответственно польские и украинские единицы. Индексы будут своеобразным ключевым инструментом, который облегчит пользование Словарем, поскольку будут иллюстрировать размещение фразеологизмов в словаре.

Проект индекса польских фразеологизмов:

Brać się (wziąć się, zebrać się) w garść (w karby). – patrz: **Garść**

Figa z makiem <z pasternakiem>. – patrz: **Figa**

Jechać na gapę. – patrz: **Gapa**

Nie święci garnki lepią. – patrz: **Garnek**

Potrzebny jak dziura w moście. – patrz: **Dziura**

Stać *komu* kością (ością) w gardle. – patrz: **Gardło**

Szukać wczorajszego dnia. – patrz: **Dzień**

Widziały gały, co brały. – patrz: **Gała**

Проект индекса украинских фразеологизмов:

Бачили очі, що купували. – див.: **Gała**

Брати (взяти) себе в руки. – див.: **Garść**

Дуля з маком. – див.: **Figa**

Їхати зайцем. – див.: **Gapa**

Не святі горшки ліплять <a такі ж люди, як ми, грішні>. – див.: **Garnek**

Потрібний як діра в мості. – див.: **Dziura**

Стати кісткою в горлі (поперек горла) *кому*. – див.: **Gardło**

Шукати вчорашнього дня. – див.: **Dzień**

Общая характеристика лексикографического материала

Создаваемый Словарь будет содержать единицы, которые активно функционируют в обоих языках и не имеют архаичного характера. Это будут живые, красочные, образные, придающие высказыванию колорит, усиливающие значение передаваемого содержания высказывания; фразеологизмы, которые используются в разных жизненных ситуациях и свидетельствующие

о высокой культуре говорящего. Собранные фразеологические единицы содержат в своем составе интересные и соответствующие разным фрагментам окружающего нас мира экстралингвистические составляющие: компоненты фауны, соматические компоненты, названия растений, названия одежды и ее элементов, названия блюд и напитков, числа, единицы денежной системы, высшие и Божественные силы.

С формальной точки зрения фразеологические обороты в обоих языках делятся на полные и неполные эквиваленты.

Полные эквиваленты имеют идентичный компонентный состав и идентичную структуру.

Например:

Kto nie w ciemie bity. – Не в тім'я битий хто.

Chodząca encyklopedia. – Ходяча енциклопедія.

Jak na dłoni. – Як на долоні.

Nie mieć wszystkich w domu. – Не мати усіх дома.

Szukać wczorajszego dnia. – Шукати вчорашнього дня.

Pomoże jak umarłemu kadzidło. – Поможе, як мертвому кадило.

Znać się jak łysie konie. – Знатися як лисі коні.

Неполными бывают эквиваленты как в лексическом, так и в грамматическом плане. Такие фразеологизмы могут отличаться образностью. Однако каждый из них соответствует условию семантического тождества.

Лексические отличия появляются в связи с использованием в обоих языках лексем, которые по отношению друг к другу находятся в синонимических отношениях. Это явление не является распространенным и охватывает синонимию стилистического типа, когда один из синонимов имеет нейтральный характер и его можно считать доминантой в синонимическом ряду, другой же принадежит к разряду сниженной или разговорной лексики. В словарном материале было выделено четыре примера: **gały – oci (Widziały gały, co brały.** – Бачили очі, що купували.), **łapa – ręka (Dać komu po łapach.** – Дати по руках кому; **Wpaść w czuję ręce.** – Пійматися в лапи кому.), **nogi – kopita (Kto kuty na cztery nogi.** – Кований на всі чотири копита.); **leb – głowa (Mieć leb <na karku>.** – Мати голову <на плечах, на в'язах>.).

В собранном материале была выделена пара фразеологизмов, компоненты которого находятся в антонимических отношениях: **Nie wylewać za kołnierz.** – Заливати за галстук. Одинаковое семантическое значение основывается на двух разных образах. Часть компонентов данной пары включается в один тематический ряд. Однако вербальные компоненты остаются по отношению друг к другу антонимами (**nie wylewać – заливати**).

Интересными являются и отношения гиперо-гипонимического характера, которые проявляются между компонентами фразеологизмов. Выделено несколько таких примеров: **buty – czoboty (Wchodzić komu z butami do duszy.** – Лізти з чобітьми в душу чую, кому, **Lizać czuję buty.** – Лізати

чоботи кому.), *kości – żebra* (Porachować *kości komu.* – Полічити ребра кому), *ptasi – курячий* (Ptasi mózdzek. – Курячий мозок.).

Отметим также присутствующие в рассматриваемом материале метонимические отношения в рамках одной фразеологической пары, например: *ramięć – голова* (Dziurawa *ramięć.* – Дірява голова.), *głowa – розум* (Ruszyć *głową.* – Розкинути розумом.), *głowa – мозок* (Łapać *sobie głowę <nad czum>.* – Сушити (морочити) <собі> голову (мозок) над чим.).

Наиболее распространенной формой отношений между компонентами во фразеологизмах польского и украинского языков является принадлежность компонентов к одной тематической группе. Например, в группе *животные* находятся фразеологизмы *Jak rak świśnie a ryba piśnie.* – Як рак свисне (як бабак свисне, як п'явка крикне), *Uściąć komara.* – Придавити комара, *Jak z kozła: ni mleka, ni wełny.* – Як з цапа вовни; як від бика молока.

В статье подвергнем исследованию фразеологизмы с соматическими, анималистическими и фаунистическими, а также относящимся к одежде и ее элементам компонентами. Эти компоненты охватывают также названия еды и напитков, чисел, денежной системы, высших и Божественных сил.

Интересным является факт, что фразеологизмы, содержащие компоненты, которые принадлежат к одному тематическому классу, делятся на пять групп. Первая из них относится к одинаковым компонентам в польском и украинском языках: *соматизм* (Sproczywać *na czyich barkach.* – Лежати на плечах чийх, кого.); *еда* (Dziesiąta woda *po kisielu.* – Десята вода на киселі.); *высшие силы* (Bać się *jak diabeł święconej wody.* – Боятися як чорт ладану; Nie budź *licha, kiedy śpi.* – Не буди лихо, поки оно тихо.); *Бог* (Oddać *duszę Bogu.* – Віддати богові душу.); *животное* (Nie miała *baba kłopotu, kupiła sobie prosię.* – Не мала баба клопоту – купила порося.); *растение* (Jak *grochem o ścianę.* – Як горохом об стіну.).

Вторая группа содержит фразеологизмы, в которых кроме идентичных компонентов содержатся и другие близкие по тематике компоненты: *еда* (Tani *jak barszcz.* – Дешевий, як борщ; дешевий, як кислиці (як гнилички); дешевший від дірки з бублика; Nie dawać *sobie w kaszę dmuchać.* – Не давати наплювати <собі> в кашу (в борщ); Mieć *olej w głowie.* – Мати олію (смалець) в голові; Nawarzyć *piwa.* – Наварити каші (пива.); *растение* (Dać *komu bobu.* – Піднести під ніс тертого хрину кому; утерти маку кому); *животное* (Brać *byka za rogi.* – Брати бика (вола) за роги; ловити вовка за вуха; Kruk *krukowi oka nie wykole* – Ворон воронові (ворона вороні) ока не виклює; собака *собаці хвоста не odkusić*; Zdrowy *jak byk* (koń, *ryba, rydz).* – Здоровий як бик (бугай, кінь, риба); Jak *rak świśnie a ryba piśnie.* – Як (коли, доки, поки) рак свисне (як бабак свисне, як п'явка крикне.); *соматизм* (Wbić *komu klina <w głowę>* – Забити клин у голову (у тім'я) кому; Być *w długach <po uszy>*; zadłużyć *się po uszy.* – За-

грузнути в боргах <по вуха, по шию, по горло>); денежная система (*Kto jest bez grosza; kto nie ma grosza przy duszy; kto groszem nie śmierdzi.* – <Ні, ані> копійки (гроша) нема (немає) за душею у *kogo*; *Kto <jest> niewart (nie jest wart) trzech groszy (złamanego grosza, szeląga).* – Зламано гроша (шага, шеляга) не вартий *xmo*; копійки щербатої не вартий *xmo*; копійка (гріш) ціна *кому*).

Третья группа – это фразеологические пары, содержащие абсолютно разные компоненты, которые относятся к одинаковой тематической группе: соматизм (*Brać kogo na języki; ostrzyć na kim język; obnosić kogo na językach.* – Мити кісточки *кому*; перемивати на зубах *kogo*; *Mówić (pleść, gadać), co ślina na język przyniesie.* – Говорити (верзти) такетаке, що і купи не держиться (що й на голову не налізе; *Głowa (leb) się komu kiwa.* – Клювати носом; окуні ловити <носом>; *Zamknąć gębę (mordę, pysk, dziób, buzię) na kłódkę.* – Защепнути язика на петельку; *Biec na leb na szyję (na złamanie karku).* – Бігти аж у вухах вітер свистить; *Śmiać się całą gębą; śmiać się do ucha do ucha.* – Реготати на кутні зуби; *Pluć sobie w brodę.* – Кусати <собі> лікті; *Mieć mleko pod nosem.* – <Ще> <материне> молоко на губах не обсохло у *kogo*); одежда (*Znać co jak własną kieszeń.* – Знати що як старі свої чоботи.); животное (*Chodzić jak <koń> w kieracie.* – Робити як віл <у ярмі>; *Stary lis (wróbel).* – Стріляний (старий) горобець (вовк); *Kurze łapki.* – Гусячі лапки; *Mucha kogo ugryzła.* – Гедзь укусив *kogo*; *Mucha nie siada.* – Комар носа не підточить.); растение (*Jakby się blekotu (szaleju) najadł (objadł).* – Як (мов, наче) блекоти (дурману, маку) наївся (об’ївся).). Перечисленные примеры показывают, что тождественное значение польских и украинских фразеологизмов образуется за счет разных образов, хотя предположенную установку нельзя считать обязательной. Анализируемые компоненты включаются в один тематический ряд, тем не менее относятся к разным элементам внеязыковой действительности.

Четвертая группа – это пары, в которых анализируемые элементы (соматические, фаунистические, анималистические) представлены только в польском языке: животное (*Rozmawiać jak gęś z prosięciem.* – Говорити різними мовами; *Robić kogo w kopia.* – Шити у дурні *kogo*); одежда (*Głupi jak but <z lewej nogi>.* – Дурний як <сосновий> пень; *Sędzia kalosz.* – Суддю на мило.), соматизм (*Jeść komu z ręki.* – Ходити як по струнці <перед *ким*>; *Iść komu na rękę.* – Іти назустріч *кому*; *Rzucić komu kłody pod nogi.* – Устромляти палиці в колеса *кому*; *Wiercić komu dziurę w brzuchu.* – Душу виймати (вимучувати) з *kogo*).

Пятая группа – это пары фразеологизмов в которых анализируются элементы, которые представлены только в украинском языке: растение (*Dawać komu kosza.* – Давати гарбуза *кому*); zwierzę (*Jechać na garę.* – Їхати зайцем.); соматизм (*Krew w kim kipi (wrze, burzy się).* – Кров кипить (закипає, вирує) у жилах (у скронях) у *kogo*; *Trzymać kogo w karbach* –

Мати кого в руках (у кулаці); Bredzić trzy po trzy. – Клепати (плескати, молоти) язиком.); **животное (Wpaść jak śliwka w kompot.** – Упасти (ускочити) у біду (у лихо), <як курка в борщ>; **Pleść (wygadywać, bredzić) niestworzone rzeczy.** – Сон рябої кобили розказувати.).

Необходимо отметить также и грамматические особенности фразеологических пар. В состав польских фразеологизмов часто входят глаголы *mieć, być* (и личные формы глагола *być: jest* и *są*). Соответствующие им украинские фразеологические единицы делятся на две группы. Часть фразеологизмов содержит глаголы *мати* и *бути*, а другие являются безглагольными конструкциями, что объясняется синтаксическими особенностями обоих языков. Примеры глагольных конструкций в польском и украинском языках:

Mieć olej w głowie. – Мати олію (лій, смалець) в голові.

Mieć pieniądze jak lodu. – Мати грошей як сміття.

Mieć głowę (leb) <na karku>; mieć głowę <nie od parady>. – Мати голову <на плечах, на в'язах>.

Mieć oko na kogo, na co. – Мати на оці кого, що. **Mieć serce z kamienia.** – Мати кам'яне (камінне) серце.

Być (znaleźć się) między (pomiedzy) młotem a kowadłem. – Бути між молотом і ковадлом.

Примеры пар, в которых глагольным конструкциям в польском языке соответствуют безглагольные конструкции в украинском языке:

Mieć wilczy apetyt. – Вовчий апетит у кого; **вовчий зуб (вовче горло) у кого; вовчу хворобу мати.**

Mieć <za> długi język (jęzor, ozór). – Довгий язик у кого.

Mieć cięty (ostry) język. – Гострий на язик хто.

Mieć mętnik w głowie. – У кого лемішка (каша) в голові <та ще й без олії>.

Kto ma długie ręce. – На руку нечистий (хапкий) хто.

Być na bańce (na gazie, pod gazem, pod muchą, na rauszu, na syku). – Під чаркою хто. <Co jest> **nie na czyją kieszeń.** – <Що> не по кишені кому.

Kto <jest> mocny (obrotny) w języku (gębie). – Язик добре почеплений (причеплений, прив'язаний, привішений) у кого.

Kto jest niespełna rozumu. – Не сповна розуму хто.

Выводы

По мнению авторов, настоящий Словарь должен служить предотвращению калькирования с польского языка на украинский и наоборот. Словарь может быть важным элементом научно-исследовательской работы сравнительного характера, например, при моделировании языковых образов мира или анализе уникальных лексических элементов, характерных для понятийных сеток (в том числе тех, которые не имеют соответствий в других языках)

лексиконов польского и украинского языков. Собранный фразеологический материал можно также использовать в семантических, стилистических, структуральных или же прагматических описаниях в области двух славянских языков. Одновременно Словарь может служить пособием для студентов и школьников, изучающих украинский язык в Польше и польский язык в Украине. Настоящий Словарь пополнит ряд лексикографических позиций, которые активно используются переводчиками, журналистами, а также любителями украинского языка и украинской культуры в Польше и польского языка и польской культуры в Украине.

Словарь будет содержать около 1000 пар фразеологизмов (без синонимов). Перспективой дальнейших исследований является создание трехязычного словаря, в который был бы включен фразеологический материал русского языка. Такой словарь будет также обогащен иллюстративным материалом из современной литературы, публицистических текстов, устных высказываний СМИ.

Библиография

- Aksamitow A., Czurak M. (2000), *Słownik frazeologiczny białorusko-polski*, Warszawa.
- Bańko M. (2004), *Słownik porównań*, Warszawa.
- Głowińska K. (2000), *Popularny słownik frazeologiczny*, Warszawa.
- Karolak S. (1998), *Słownik frazeologiczny rosyjsko-polski*, Warszawa.
- Kłosińska A., Sobol E., Stankiewicz A. (oprac.) (2005), *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa.
- Lukszyn J. (1998), *Wielki słownik polsko-rosyjski rosyjsko-polski*, Harald G Dictionaries. Przedsiębiorstwo Wydawnicze.
- Mirowicz A., Dulewicz I, Grek-Pabis I. (2008), *Wielki słownik rosyjsko-polski*, Warszawa.
- Müldner-Nieckowski P. (2003), *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. W oparciu o dzieło Samuela Adalberga opracował Zespół Redakcyjny pod kierunkiem Juliana Krzyżanowskiego, t. I-III, Warszawa 1969–1072.
- Orłós T. (red.) (2010), *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny*, Kraków.
- Pietrak-Meiser H. (1993), *Słownik frazeologiczny czesko-polski*, Lublin.
- Skorupka S., *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. I–II, Warszawa 1967–1968
- Zgólkowa H. (red.) (1994–2005), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1–50, Poznań.
- Білоноженко В. М., Винник В. О. (1999), *Фразеологічний словник української мови*, Київ.
- Бусел В. Т. (2001), *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, Київ.
- Вирган І. О., Пилинська М. М. (2000), *Російсько-український словник сталих виразів*, Харків.
- Олійник І. С., Сидоренко М. М. (1991), *Українсько-російський і російсько-український тлумачний фразеологічний словник*, Київ.
- Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. (1998), *Фразеологічний словник української мови*, Київ.

Ija Blumental, Agata Piasecka

**The Structure and Content of the Polish-Ukrainian Phraseology Dictionary
(chosen aspects of the project)**

Summary

The lack of lexicographical works that confront phraseology of Polish and Ukrainian languages is a current problem. This project aims to answer the need and is a study of units active in both languages, lacking the outdated features. The authors of the Polish-Ukrainian Phraseology Dictionary plan to include classical idioms, representing the core of the entire set of phraseological units for each language, proverbs and sayings. This choice is motivated by a desire to showcase the richness and diversity of the basic image-makers serving as internal forms of stabilized units in both languages. The essential point for choosing relevant idioms will be their pictoriality and specific dynamics of internal forms, which marks, following the authors' logic, the attractiveness of phraseological links. Preliminary studies showcase that very often basic images in confronting Slavic languages are totally dissimilar to each other, or at least partially different from each other. The authors wish to extend idioms pairs to separate synonymous units. This will cause the significant expansion of the whole edition, but also contribute to the wealth of phraseology systems, in particular to their semantic range. Therefore, the planned dictionary will additionally serve as a dictionary of synonyms. It will be furnished with two indexes. Each index will contain phraseological idioms from one of the described languages, respectively – Polish units and Ukrainian units. Indexes will be a kind of key streamline in the dictionary usage. The arrangement of compounds in the dictionary will be illustrated in a transparent manner.